

Tillväxt och produktivitet

Resonemanget om den treprocentiga årliga tillväxten i produktionen och standardfördubblingen på tjuugo år idisslas ihärdigt, inte minst på Den ekonomiska sidan. De långsiktiga, storvulna perspektiven börjar alltmer dominera samtalen bland ekonomiskt intresserade. Tendensen är tydlig även i företagen. Som framgått av flera artiklar i Industria ställer företagare numera allt oftare frågan hur mycket de kommer att sälja om tio-tjuugo år och söker finna svaret med hjälp av vetenskapligt underbyggda prognoser.

I Sverige är de långsiktiga samhällsekonomiska prognoserna tunnsådda och måste väl så förbli, eftersom ett litet land ju inte gärna kan placera hela staber av folk vid logaritmpapperen. För USA:s del har man däremot något tiotal mer eller mindre officiella prognoser att välja bland om man vill skaffa sig en uppfattning om den samhällsekonomiska totalbilden under de närmaste decennierna. Bland annat har Twentieth Century Fund publicerat några bastanta volymer i frågan.

Det är befolkningsutvecklingen som bildar underlaget för de samhällliga totalprognoserna. Antaganden om folkmängdens storlek, ålders- och könsfördelningen, yrkesverksamhetsgraden och den genomsnittliga arbetstiden ställs upp, varefter det befins att man kommit fram till en siffra för det totala antalet nedlagda arbetstimmar. Med hjälp av ett antagande om produktivitetens utveckling beräknas produktionen per arbetstimme och en siffra för bruttonationalprodukten — den totala produktionen av varor och tjänster — trillar ut ur maskinen. Så går det till, schematiskt.

Den amerikanska bruttonationalprodukten 1955 var drygt 350 miljarder dollar (jämfört med ungefär 50 miljarder kronor i Sverige). 1975 kommer USA:s nationalprodukt att uppgå till 800 miljarder dollar. Eller också till 600, eller till 650. Det beror, som väntat, på

Bland annat naturligtvis i hög grad på produktivitetens utvecklingen, den strategiska faktorn i sammanhanget. En enda procents större eller mindre ökning i produktiviteten per år kan över ett par decennier betyda differenser på flera hundra miljarder dollar i bruttonationalprodukten. Här avgörs frågan om det blir helikopter eller rymdraket.

Produktiviteten — produktionen per arbetstimme — i det amerikanska näringslivet under de senaste femtio åren beräknas ha stigit med genomsnittligt drygt två procent per år, påpekar Milton Lipton som skrivit ett par artiklar om saken i The Conference Board Business Record (februari och april 1956). Dras den trenden ut hamnar man om tjuugo år vid en bruttonationalprodukt på 650 miljarder. Under efterkrigstiden har emellertid produktivitetsförbättringen gått betydligt snabbare än tidigare — den har legat över tre procent. Om

den takten kan upprätthållas när nationalprodukten nåvån 800 miljarder om tjuugo år.

Investeringarnas ökningstakt är milt sagt väsentlig för produktivitetens utvecklingen. Samtidigt som produktionen per arbetstimme under de senaste femtio åren stigit med drygt två procent per år, enligt de schematiska beräkningar som Lipton diskuterar, antas kapitalbeståndet ha ökat med två och en halv procent årligen »Produktionen per kapitalenhet» visar däremot knappast någon uppgångstendens, vilket som Lipton påpekar kan sammanhånga med att investeringarna utsträcks till ständigt nya områden, där det tidigare ansetts oekonomiskt att investera. (Beräkningarna är synnerligen osäkra. Det är t.ex. tveksamt om mätningar av kapitalbeståndets utveckling kan ges en meningsfull innebörd.)

Om USA vill nå målet 800 miljarder om tjuugo år och om »kapitalets produktivitet» inte förbättras måste tydligen investeringarna ökas kraftigt, eller från tidigare två och en halv procent per år till ungefär fyra procent.

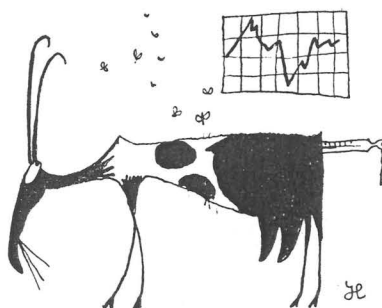
En sak kan tilläggas. Det är tänkbart att kapitalets produktivitet faktiskt kan förbättras genom en annan fördelning av investeringarna på olika ändamål. I så fall kan det vara möjligt att USA kommer upp i 800 miljarder med bibehållen ökningstakt i kapitalutrustningen.

Svensk akilleshäla

Kritik kan riktas mot den svenska våren av 1956. Det var kallt, det snöade och sedan, till råga på allt, inflöt Konjunkturinstitutet inte med någon värrapport. Under sådana förhållanden tvingas man hämta informationer om temperaturen i den svenska ekonomin ur den reviderade nationalbudgeten, en bräckligare skapelse.

Den nyligen framlagda reviderade nationalbudgeten skiljer sig i ett par viktiga avseenden från den budget som presenterades vid årsskiftet. Bland annat har kalkylerna över utrikeshandelns väntade utveckling 1956 undergått stark omstuvning. Enligt årsskiftets budget skulle bytesbalansen för 1956 gå praktiskt taget jämnt ihop, men de reviderade beräkningarna pekar på ett ganska kraftigt underskott:

Import, cif	11 000 milj.
Export, fob	9 450 »
Handelsbalansens saldo	— 1 550 »
Sjöfartsnetto	+ 1 150 »
Övriga tjänster, netto	— 40 »
Bytesbalansens saldo	— 440 »

Temperaturen på vår ekonomi ur nationalbudgeten.

Underskottet har till en del uppkommit genom en tidigare inte väntad importökning men till större delen beror det på försämrade bytesförhållanden med utlandet. Man antar visserligen, nu liksom vid årsskiftet, att exportpriserna kommer att ligga ungefär tre procent över

fjölårets nivå. Men importpriserna väntas nu stiga drygt fyra procent i stället för en procent. Följden är att folkhushållet beräknas förlora ungefär 100 milj., medan vi enligt kalkylerna från årsskiftet skulle vinna 200 milj. på grund av prisutvecklingen i utrikeshandeln. Detta är ur den svenska ekonomins synpunkt onekligen en svår bakstöt.

Prisutvecklingen i utrikeshandeln under efterkrigstiden har nämligen varit ytterligt gynnsam för Sverige. Under perioden 1950—55 steg priserna på importvarorna. Det betyder, enligt nyligen publicerade beräkningar, att Sverige gjort en vinst på våra exportprodukter 10 procent mer än priserna på ungefär fyra och en halv miljarder i löpande priser. Prisutvecklingen i utrikeshandeln har alltså varit en mycket väsentlig faktor i den svenska välståndsutvecklingen under efterkrigstiden.

Vad händer med den svenska valutareserven under 1956?

I princip bör den naturligtvis sjunka med ett belopp som motsvarar underskottet i bytesbalansen. Men i denna osäkra värld är det inte givet att det går så. 1955 års bytesbalans gav ett underskott på ungefär 370 milj. men valutareserven, som av allt att döma öppnat eget, opererande med hänsynslös ligkiltighet inför bytesbalansens utveckling, *ökade* med 38 milj.

»Förskjutningsposten», som alltså uppgick till 408 milj. (dvs 370 + 38 milj.) förklaras av förändringar i de kortfristiga kapitalrörelserna: det anses att importörerna utnyttjat längsta möjliga kredittid och möjligen också att exportörerna tagit hem likvider fortast möjligt.

Det är givetvis osäkert om de förändrade betalningsvanorna kommer att bestå under hela 1956. Om detta inte blir fallet utan en kraftig förskjutning plötsligt inträder i motsatt riktning kan den svenska valutareserven råka verkligt illa ut. Och om samtidigt våra bytesförhållanden försämras ännu mer än man räknat med kanske valutareserven kommer att minska med en 600—700 milj. under 1956. Det kan t.o.m. bli fråga om ett miljardbelopp.

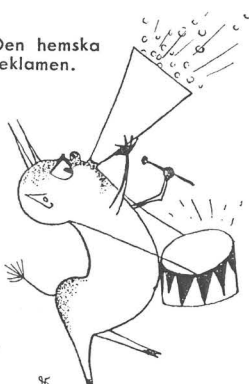
Sannolikheten för en så drastisk förändring är kanske relativt liten? Men det är oroande att resonemanget med någorlunda väl bibehållet allvar kan föras. Det anses på många håll att vår valutareserv är »för liten», och även om oron för detta kanske ofta uttrycks i alltför överdrivna ordalag måste det samtidigt medges att valutareserven sannerligen inte ger intryck av att vara »onödigt stor». Utvecklingen i utrikeshandeln kan bli ett allvarligt problem för den svenska ekonomin.

Den farliga reklamen

Kommersiella inslag i svensk television har åtminstone tills vidare avvisats, inte bara med bestämdhet utan också med ett uppbåd av svulstiga fraser. Tongångar av det senare slaget utmärker i varje fall vissa pressorgan. Så här kan det låta: TV får inte utlämnats till »penningstarka intressen som med ett »råd» som gisslan skulle få husera med denna hela folkets egendom».

Reklamens motståndare behöver i själva verket inte ramla ner i en så akut argumentnöd att billigt dösnack dominerar deras resonemang. De talar ju för en god, en utomordentlig sak: för en hög procent kulturella och intellektuella in-

Den hemska reklamen.

slag i tv-programmen, mot företeelser av typen Snoddas (lanserad i svensk radio) och Åsa-Nisse (understöd av svenska staten). Vi är alltså överens om att svensk tv bör bli fin av bara katten, i varje fall när vi yttra oss offentligt.

Motståndarna anser sig vidare ha fått en stor portion vatten på kvarnen i samband med erfarenheterna från den kommersiella tv:n i England. »Nära nog fiasko» som rubrik över Englands kommersiella tv är dock inte bar en överdrift, det är en missuppfattning. Vidare kan reklamens förespråkare invända att den balanserade fälle intet definitivt omdöme förrän om allra tidigast ett år

Men den kan förefalla ganska stark, motståndarna position. I varje fall om man kan utgå från att procenten sevärda program med säkerhet blir större i en icke kommersiell tv och om programverksamhet utan reklamslag snart kommer igång i nämnvärd skala.

Låt oss ta den senare punkten först. Det är väl ingen tve-

kan om att det har sölats alldeles förfärligt med svensk tv och man är av allt att döma inställd på att söla också under den närmaste framtiden. Mot den bakgrunden blir näringsorganisationernas framstöt i tv-frågan trevlig läsning: »På två år skulle halva Sveriges befolkning ges chansen att få se tv» — ja för all del, låt oss anta att det är optimism i överkant. Men ändå förefaller organisationernas förslag någorlunda realistiskt och de verkar självfallet att Sverige får tv tidigare, om dera linje följs, än om tv:n helt överlämnas till staten.

Sedan frågan om programmens kvalitet. Jag har försökt tolka in så mycken penninghunger och annat jäkelskap — företeelser som kan tänkas hota programstandarden — som möjligt i organisationernas förslag. Det är väl berättigat att bete sig så, eftersom organisationerna kanske har ett visst ekonomiskt och möjligen också politiskt intresse av att få sitt förslag genomfört. Men det förefaller som om staten skulle ha utomordentligt goda möjligheter att tillgodose »hela folkets» intressen, även om organisationerna får vara med och ordna dansen framför bildrutorna. Det är en gåta att myndigheterna inte velat ta upp förslaget till saklig diskussion i syfte att komma fram till någon lämplig demokratisk kompromiss. (En poäng i sammanhanget är naturligtvis att det inte är fråga om att tillgodose »hela folkets» intressen — man behöver inte vara orolig för att de potentiella annonsörerna inte skulle vara helt inriktade på en sådan målsättning. Vad staten och vi andra kulturvänner vill är tydligen att mot »folkets» intressen bilda och utbilda, stimulera till andlig aktivitet).

Det är svårt att tänka sig att de tämligen oskyldiga reklamslag det här är frågan om skulle vara så fördärvliga för programmets kvalitet. Vi vet nog att det blir inte Massine och andra kulturatleter vi får se, det blir revybaletter — och detta oberoende av om det blir kommersiell eller icke-kommersiell tv. Om det sedan blir en eller två procent Massine — ptja.

Från storfinansens

— Vad händer när en finansman gifter sig med sin älskarinna?

— Han byter ut sina preferenser mot obligationer!